

Резворович Кристина Русланівна,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Судовою реформою 2016 року в Україні було запроваджено монополію адвокатури. Йдеться про Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII (далі – Закон № 1401-VIII). Цим Законом так звана «адвокатська монополія» була закріплена на рівні Конституції України. Так, відповідно до ст. 131², виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [3]. Дане конституційне положення знайшло своє закріплення в ч. 1 ст. 60 ЦПК України в редакції від жовтня 2017 р.: «Представником у суді може бути адвокат або законний представник» [9].

Розуміючи всю радикальність та складність нововведення вітчизняний законодавець вирішив монополізацію запустити поступово, встановивши згідно з п. 11 ч. 161 розділу XV Конституції України такі відтермінування щодо представництва інтересів фізичних осіб у судовому процесі:

- у Верховному Суді та судах касаційної інстанції – до 1 січня 2017 року;
- у судах апеляційної інстанції – до 1 січня 2018 року;
- у судах першої інстанції – до 1 січня 2019 року.

Втім, попри встановлену поетапність, запровадження адвокатської монополії спричинило виникнення низки практичних запитань та проблем. Тому цілком логічним та очікуваним видається її не тривале існування. Мається на увазі скасування монополізації, що передбачається законопроектом про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) [1] включеним до порядку денного другої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання [5].

Визнання положень законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) такими, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України висновком Конституційного Суду України [1] не залишає сумнівів щодо його подальшого ухвалення на відповідній сесії Верховної Ради України. Однак слід вказати, що, як і запровадження, так і скасування адвокатської монополії, викликало досить суперечливі позиції серед науковців та практиків. Так, зокрема, адвокат, к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка Д. Кухнюк вважає такі зміни актуальними [10]. Така позиція видається цілком слушною.

Прихильником скасування монополізації адвокатури є й адвокат І. Тетеря, який не вбачає в адвокатські монополії переваг ні для самих адвокатів, ні для громадян [7]. Однак категоричність адвоката видається сумнівною. Адже монополізація адвокатури, насамперед, сприяла зростанню доходів адвокатів.

У свою чергу, радник «Кролевецький та Партнери» Д. Остапенко [4] займає нейтральну позицію висловлюючи одночасно аргументи, як за, так і проти: «З одного боку, бізнес та громадяни зі скромним рівнем достатку зможуть видихнути з полегшенням, оскільки і перші, і другі потенційно матимуть можливість мінімізувати свої витрати на правників. Однак це стане можливим лише за умови внесення відповідних змін до процесуальних кодексів, де адвокатська монополія фактично продовжує діяти. З іншого боку, для громадян існують ризики збільшення кількості випадків отримання послуг неналежної якості, оскільки запропоновані зміни дозволять практикувати навіть тим, хто взагалі не має жодної юридичної освіти» [4]. Втім реалії сьогодення дають підстави стверджувати, що наявність свідоцтва на зайняття адвокатською діяльністю далеко не завжди є гарантією компетентності та професійності адвоката. І, навпаки, його відсутність зовсім не означає некомпетентність.

РОЛЬ ПРИВАТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Водночас адвокат, голова Ради адвокатів Закарпатської області О. Фазекош запропонованих нововведень не підтримує. Посилаючись на досвід економічно розвинутих країн Європи від зауважує, що адвокатська монополія - основа правової системи [8]. Не можна погодитися з такою тезою. Адже, на жаль, станом на сьогодні, наша держава є швидше кризовою, аніж економічно розвинутою і фінансові можливості українських громадян, що потребують правової допомоги, значно відрізняються від фінансових можливостей громадян розвинутих країн Європи. Тому, позбавляючи фізичних осіб-громадян України права звернутися за наданням правової допомоги у виді представництва до менш оплачуваного юриста, вітчизняний законодавець здебільшого позбавляє їх відповідного права загалом.

Крім того, як слушно зазначає адвокат, к.ю.н., доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури юридичного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка Д. Кухнюк, для переважної більшості громадян монополії фактично не існувало [10]. Так, у Конституції України міститься можливість окремим законом встановити винятки із обов'язкового представництва у суді адвокатами «у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» (ч. 5 ст. 131²).

Подібні винятки були встановлені й у положеннях ЦПК України. Йдеться про ч. 2 ст. 60 ЦПК України, де зазначається, що «під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність».

Крім того, сторона справи чи третя особа може самостійно захищати свої права та інтереси, тобто здійснювати самопредставництво, при наявності у неї цивільної процесуальної дієздатності.

Зважаючи на вказане можна дійти висновку про те, що скасування монополії адвокатури в Україні наразі не призведе до якихось серйозних наслідків щодо доступу до правосуддя, а, імовірніше, навпаки, сприятиме захисту прав та інтересів фізичних осіб.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що нині чинне законодавство України, що регулює правовідносини щодо представництва інтересів фізичних осіб у цивільному судовому процесі потребує подальшого наукового вивчення з метою виявлення проблемних аспектів та пошуку шляхів удосконалення правового регулювання інституту представництва.

Бібліографічні посилання:

1. Висновок КСУ у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 31.10.2019 р. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4_v_2019.pdf (дата звернення: 03.11.2019 р.)
2. Законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-20#n9> (дата звернення: 03.11.2019 р.)
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.11.2019 р.)
4. Остапенко Д. Про майбутнє адвокатури без монополії. 10 вересня 2019. №36. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pro-maybutne-advokaturi-bez-monopoliyi.html> (дата звернення: 03.11.2019 р.)
5. Про включення до порядку денного другої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) і про його направлення до Конституційного Суду України : Постанова Верховної Ради України від 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-20#n9> (дата звернення: 03.11.2019 р.)
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 03.11.2019 р.)

7. Тетеря І. Адвокатська монополія - відмінити! URL: <https://blog.liga.net/user/%D1%96teterya/article/34365> (дата звернення: 03.11.2019 р.).
8. Фазекош О. Поступатися адвокатською монополією - це поступатися правами людини. Закон і бізнес. 07.09-13.09.2019. №35. URL: https://zib.com.ua/ua/139062postupatisya_advokatskoju_monopolieyu__ce_postupatisya_prava.html (дата звернення: 03.11.2019 р.).
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 03.11.2019 р.).
10. Чи потрібно боятись скасування адвокатської монополії? URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/chy-potribno-boyatys-skasuadvokatskoyi-monopoliiyi> (дата звернення: 03.11.2019 р.).

Резникова Марія Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені
О. Гончара

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПРИ РОЗГЛЯДІ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ БОРГУ ЗА ДОГОВОРОМ ПОЗИКИ

Забезпечення позову – це сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог. Метою забезпечення позову є вжиття судом, у провадженні якого перебуває справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих несумлінних дій із боку відповідача. А в разі прийняття рішення на користь позивача, забезпечення позову дозволяє ефективно виконати судові рішення та/або запобігти потенційним труднощам у подальшому виконанні такого рішення.

Відповідно до правової позиції Верховного Суду України від 25 травня 2016 року у справі № 6-605 цс 16 «забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод і інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб з метою забезпечення реалізації в майбутньому активів правосуддя і задоволених вимог позивача. Зазначені обмеження встановлюються ухвалою суду, вони діють до заміни судом виду забезпечення позову або скасування заходів забезпечення позову» [1, с. 195].

Здійснюючи судочинство, суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 № ETS № 005 та практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»). Відповідно до приписів ст. 6 Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Згідно зі ст. 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [2].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово підтверджував свою позицію щодо змісту поняття «ефективний засіб юридичного захисту». Так, у рішеннях ЄСПЛ від 29 червня 2006 року у справі «Пантелеєнко проти України», від 31 липня 2003 року у справі «Дорани проти Ірландії», від 17 липня 2008 року у справі «Каїч та інші проти Хорватії) зазначається, що засіб юридичного захисту має бути ефективним як на практиці, так і за законом, а саме поняття «ефективний засіб» передбачає запобігання порушенню або припиненню порушення, а так само встановлення механізму відновлення, поновлення порушеного права [1, с. 195].